

Univerzita Karlova

Fakulta humanitních studií

Pracoviště historické sociologie

Posudek oponenta diplomové práce

Název diplomové práce: Dílo Ronalda Ingleharta a jeho přínos historické sociologii se zřetelem na publikace od roku 2000	
Název diplomové práce v anglickém jazyce: -	
Autor práce	Bc. Jakub Zelenka
Název studijního oboru	Historická sociologie
Forma studia	kombinovaná
Vedoucí práce	Mgr. Karel Černý, Ph.D.
Konzultant práce	viz vedoucí práce
Oponent práce	Mgr. Rostislav Gramskopf
Akademický rok	2020/2021

Hodnocení jednotlivých aspektů diplomové práce

Formální úroveň práce

Předložená práce v zásadě splňuje všechny formální požadavky zpracování i obsahu diplomové práce na UK FHS. Diplomant svým zpracováním práce prokázal schopnost elaborace s pojmovým aparátem, citacemi, formální úpravou i uváděním poznámek pod čarou s náležitými odkazy správně provázanými s textem, včetně náležité paginace. Menší výhrady bych měl jen k některým chybějícím odkazům – v práci se jako zdroj uvádí např. práce Znebejánkova (2008), ale v textu nevidím její zmínku. Podobně pak také základní metodologická práce Dismanova (2000), na kterou není nikde v textu odkazováno. Vzhledem k ostatní práci k citacím to spíše považuji za menší neopatrnost autora.

Používané jazykové prostředky odpovídají oboru práce a jsou vhodně zakomponovány ve vztahu k teoretickým rámcům, s jakými autor pracoval. V této souvislosti bych měl menší výtku k některým opakujícím se výrazům, které se k uváděným teoriím moc nehodí. Jde např. o výraz „rozeberu teorii“ (opakovaně na několika místech, s 52). V případě, že autor uvádí přímou citaci Nešpora a Lužného (2007) sluší se uvést i stranu, odkud autor čerpá – to v textu postrádám (s. 52 – 53). Dle mého jde opět o menší nedopatření a nejedná se o nic zásadního z celkového pohledu jinak dobře odzdrojované práce. Autor využívá i poznámek pod čarou, kde dobře dovysvětluje některé dílčí informace, se kterými pracuje. Poznámky pak vhodně slouží dalšímu upřesnění nebo vedou k dalším zdrojům, nicméně i zde (s. 91) při zmínce zdroje Jakuba Homolky chybí konkrétnější odkaz na dílo (uvedené chybí i ve zdrojích literatury). Nejsem si také jist, zda článek z časopisu Reflex je pro práci tohoto typu a s tímto zaměřením vhodný (s. 79). Odkaz ke kritice H. Librové také není správně odcitován.

Práce ovšem jinak vykazuje dobrou úroveň jazykového zvládnutí na úrovni lexikální, morfologické i syntaktické. Velmi oceňuji, že se autor v náročných konceptech neztratil a udržel myšlenkovou linii, která odpovídá uváděnému abstraktu a úvodu práce.

Překlepů je v práci naprosté minimum, což svědčí o autorově pečlivosti a zřejmě i dobré korektuře textu a post.

Abstrakt

Abstrakt koresponduje s obsahem práce a způsobem jejího zpracování. Dostatečně informuje o obsahu klíčových částí práce a o způsobech metodologického zpracování. Uvedená klíčová slova vystihují téma práce a její zaměření, což se také promítá do samotného názvu práce. Struktura abstraktu na dostatečné úrovni kopíruje stavbu práce.

Diplomová práce se snaží zmapovat vybraná díla R. Ingleharta po r. 2000 a zařadit je do teoretického pole historické sociologie. Autor si vybral sedm knih, které se dle jeho slov snažil ve své práci podrobit kritické reflexi a zároveň je komparovat s jinými relevantními autory. Tyto linie hledá především v oblastech pro historickou sociologii nejvýše relevantní; jde o modernizaci, demokratizaci, sekularizaci a částečně i o civilizační analýzu. Autor to v abstraktu nezmiňuje, ale v práci se v rámci jedné kapitole věnuje i digitalizaci sociálního světa, což je dle mého názoru rapidně nastupující – a dlouhodobý – trend, který je potřeba reflektovat. Doporučoval bych abstrakt o tuto důležitou část abstrakt doplnit – v budoucnu by autor mohl některé čtenáře o tento prvek ochudit. Autor také uvedené koncepty doplňuje ilustracemi z děl Ingleharta, které velmi vhodně doplňují teoretický koncept a čtenáři tak nabízí hlubší vhled. U modernizace a sekularizace představuje verze teorií, které I.R. publikoval během prvních let 21. stol a dále reflektuje i tvorbu nejnovější (2017-2021).

Odůvodnění a rešerše odborné literatury

Rešerše je logicky členěna a uvádí názory autorů vztahující se k tématu práce. Autor na začátku práce velmi dobře představuje postavu R. Ingleharta a významné milníky v jeho celoživotní práci.

Oceňuji i autorovo vymezení k tomu, jakým způsobem vlastně k výběru tématu došel. V dílčích kapitolách o modernizační teorii nebo revidované či evoluční teorie modernizace, dále o sekularizaci a o kulturních zónách z pohledu civilizační analýzy autor prokazuje dobrou práci s primárními prameny, které na mnohých místech nejen dobře komparuje s autory pro historickou sociologii zásadní (Eisenstandt, Lipset, Elias, Huntington nebo Fukuyama), ale obrací se také ke klasikům (Simmel, Durkheim, Mauss nebo Weber). Velmi oceňuji i výběr autorů české provenience (obzvláště Nešpor, Rabušic – v kapitolách o religiozitě, Sedláčkové, pokud jde o demokratizaci, aj.)

Opět si ovšem neodpustím poznámku o chybějícím odkazu v seznamu zdrojů, i přesto že autor na mnohých místech vkládal tabulky s daty z výzkumů – dle mého by ve zdrojích být uvedeny měly, i když jsou citovány z webových stránek (viz vkládané tabulky s daty).

Použité metody a logika struktury práce

Všechny formální a obsahové požadavky kladené na diplomovou práci odpovídají požadavkům běžně kladeným na diplomovou práci. Čtenáři výrazně pomáhají v orientaci a jsou v dobrém logickém sledu.

Autorova práce je v podstatě teoretického charakteru, která je na některých místech prokládána tabulkami s kvantitativními daty pocházejícími z World Values Survey (např. postmateriální hodnoty a jejich měření, kulturní celky, aj., pocit štěstí a smyslu života, aj.). Z práce ale není patrné, zda autor nějak s primárními daty pracoval, např. prostřednictvím SPSS, Stata nebo jiných nástrojů pro analýzu dat. Nevšiml jsem si, že by data, která vkládá byla založena na jeho vlastních výpočtech, někde dopočítávána, apod. Spíše se jedná o vložené fragmenty z Inglehartových textů. To ovšem necht' není vnímáno jako kritika, protože i takto vložené ilustrace velmi vhodně doplňují autorovy myšlenky k daným tematickým celkům a pro čtenáře jsou mimořádně podnětné – dobře doplňují autorovy teze.

Celá práce má jako nosnou konstrukci sedm základních děl Ingleharta (některé ve spolupráci s dalšími, např. Welzel či Pippa Noris), které autorovi práce slouží jako hlavní zdroj pro výstavbu textu o modernizaci, sekularizaci, společnosti umělé inteligence nebo ke zmínce o civilizační analýze (především v podání O. Spenglera). Uvítal bych, kdyby právě pasáž o společnosti umělé inteligence byla se stavbou textu nějak více provázána. Takto, i když velmi zdařilá a podnětná (!) má spíše charakter jakési vložené práce, kde autor např. uvažuje o vztahu vzestupu umělé inteligence a demografických ukazatelích a dle mého se dopouští do poměrně odvážných tvrzení, viz můj dotaz k obhajobě. Domnívám se ale, že autor dokáže pozici této subkapitoly dobře obhájit, protože ji vložil jako součást kapitoly o evoluční teorii modernizace.

Zpracování tématu, zdroje a interpretace získaných poznatků

Oceňuji autorovu odvahu pustit se do tak náročných a rozsáhlých témat a dojít k syntéze těchto celků. V této souvislosti bych chtěl upozornit na dobrý postřeh při komparaci Rabušicova přístupu jako „propagátora“ (autor to tak uvádí, s. 14) Inglehartova díla z pohledu materialistické a postmaterialistické stránky, který problematiku uvedl článkem o Tiché revoluci v západních společnostech. Oceňuji podrobnější zmínku o Petruskovi, na kterého se dle mého v českých sociologických textech zapomíná. Myšlenky obou autorů zde diplomant vhodně komparoval (Petrusek tichou revolucí kritizoval – viz paradox bezpečí a vyrovnání politických dovedností masy a elity – ortegovský paradox) a především spíše problém life-cycle efektu. Co oceňuji ještě více je fakt, že se autor neodklání od věcných komentářů a do spekulací se téměř nepouští – jen na některých místech občas vysloví možnou hypotézu nebo domněnku, která ovšem dobře zapadá do kontextu a je spíše pobídkou čtenáři k zamyšlení (viz poznámka o umělé inteligenci a demografii). Velmi kvituji i významný důraz na výběr WVS ve vztahu k historické sociologii, které o dlouhodobé procesy ve společnosti jde – empirické podloží těchto výzkumů, z nichž autor dobře

vybírání jednotlivé ukazatele ve vztahu ke kapitolám svědčí o celkové orientaci autora v problematice. Jeho otázka, že „*představa, že na konci 21. století budou mít badatelé k dispozici standardizované série výzkumů pokrývající celý svět a časovou osu 120 let je dechberoucí. Vždy jak by asi vypadalo bádání dnes, kdybychom se takto přesně mohli ohlédnout na přelom 19. a 20. století*“? svědčí i o dobře zarámované sociologické imaginaci (!) (s.11)

Kvituji autorovy postřehy k limitům Inglehartových výzkumů (viz např. s. 59 a pasáž o srovnání tzv. abrahamovských náboženství ve vztahu k měření dalších parametrů neabrahamovských náboženství. Velmi trefně poznamenává, že v Ingl. Publikacích „*není ani zmínka o případné úpravě otázek pro jiné víry*“ (tamtéž). Pro právě tyto důvody je obzvláště nutné brát zjištění (např. pro tzv. Dálný východ) s rezervou, kdy např. pro konfuciánské či budhistické země s nejnižší religiozitou bývá uváděn kulturní aspekt... nicméně jak autor uvádí důvod může být i prozaičtější: „*WVS, na základě kterých byla sekularizační teorie postavena, spolupracuje při sestavování dotazníků a sběru dat s mnoha lokálními vědeckými týmy a považoval bych za krajně nepravděpodobné, že by se nikdo z Číny či Indie neohradil proti takovému křesťansko-islámskému dotazníku*...“ (tamtéž).

Velmi kvituji autorův postoj k Inglehartovi, kde také neváhá (obzvláště pasáže v závěru) zmínit limity jeho výzkumů (např. samotné sestavení dotazníků, otázek, atd.) v oblasti metodologie, ale i tzv. „západocentrického“ myšlení (vnímání religiozity, náboženství, kultury, aj.). Autor se tak dokáže kriticky vymezit i vůči tématu, které je mu blízké, což považuji za důležitý prvek dobré vědecké práce.

Odborný a společenský přínos

Práci si dovoluji hodnotit jako velmi zdařilo. Autorova schopnost syntézy a odvaha uchopit takto náročné téma je skutečně obdivuhodná. Dle mého jsou myšlenky Ingleharta pro historickou sociologii z mnoha důvodů velmi podnětné a pro mne samotného bylo čtení autorovy práce velmi obohacující. Samotného mne překvapila pasáž o umělé inteligenci, kterou bych v takto pojeté práci nečekal. Tato pasáž tam nepochybně patří, protože se ukazuje, jak velkou roli budou umělé technologie ve společnostech mít. Autor si práci dle mého připravil silnou teoretickou základnu pro další zpracování témat historické sociologie.

Práci klasifikuji stupněm: Výborně

Slovní zdůvodnění navrhovaného klasifikačního stupně:

Navržené hodnocení práce reflektuje hloubku i rozsah zpracování, stejně jako zdařilou syntézu Inglehartových děl zahrátovaných do konceptů historické sociologie a částečně i civilizacionistiky. Stupeň klasifikace jsem stanovil na základě výše uvedených drobných výtek především v oblasti citací, uvádění zdrojů nebo některých odvážnějších tvrzení (viz otázky k obhajobě) i reflexí po seznámení se s postupem metodologického zpracování pramenů a následné analytice a závěru. Čtení autorovi práce bylo pro mne obohacující a velmi podnětné. Chtěl bych autorovi na tomto místě poděkovat za jeho zpracování. Pokud jsem se uchýlil ke kritice, bylo to jen na základě mých vlastních znalostí a limitů.

Práci proto doporučuji / nedoporučuji k obhajobě

Otázky či připomínky k obhajobě práce:

- 1. Na s. 93 v kapitole Zánik západu? uvádíte: „Ačkoliv to Inglehart přímo nepíše, tak jistá náhražka za migraci může být, v případě pracovní síly, právě umělá inteligence jako přelomová technologie, která je schopna zastat velkou část práce. Pokud ji bude využívat společnost v celku a nenechá ji v rukou volného trhu, tak postindustriální společnosti mohou zaplašit všechny nelichotivé předpovědi o prázdnotě a konečné fázi jejich kultury. Postindustriální státy by tak mohly být státy, jejichž obyvatelé se s hodnotami své společnosti z velké části ztotožňují a zároveň mají vyřešení demografický problém díky nejnovější technologii“ (konec doslovné citace). Dokázal byste na základě této proklamace a v souvislosti s Inglehartovými výzkumy toto odargumentovat a případně podložit některými zjištěními?**
- 2. Uvádíte, že „to, co ve většině chtějí a vyznávají jednotlivci bez ohledu na jejich sociální status se vždy nakonec projeví v tom, jak bude vypadat jejich společnost“ (s. 94). Je tento vztah pohle vás jednostranně kauzální nebo připadají v úvahu i jiné možnosti? Pokuste se nějak vysvětlit.**
- 3. Narazil jste během práce s texty a data k něčemu, co bylo pro Vás překvapivé nebo na něco, s čím jste významně nesouhlasil, či co byste případně po prostudování zdrojů dál navrhnul jako podnět pro historickou sociologii?**

V Litoměřicích dne 9. 9. 2021

Místo a datum vypracování posudku

Podpis oponenta práce